

met je treščil ob tla, žival je zaječala in je utihnila. Samó še veriga se je s tihim rožljanjem vlekla po pesku.

Mesto je bilo oblito od mesečine. Bela, slepeča luč se je ko mleko pretakala po strehah; zvoniki in kupole so alabastrsko blesteli. Daleč za zadnjimi naselji je ležala ravnina kakor neskončno belo morje. Dodela zadaj, tik pod obzorjem, ki je v ogromni tihoti črnomodro in zvezdnato slonelo nad pokrajino, so stale planine in so bile videti ko daljni otoki.

V daljavi je udarila ura; bronasti odmev je težko zavaloval nad mestom. Potem spet mir, brezdanja tišina.

Jurij Možina je z nogo izpodnesel samokolnico in obvisel. Tista tenka, skorajda smešno tenka vrv se mu je zarezala v vrat do kosti. Strahovito je spačil obraz. Preden je otrpnil, je nekaj sekund z divjo močjo tolkel okoli sebe, da so letele trske od lesenih latnic.

LITERARNI PROFIL KARLA ČAPKA

Delo Karla Čapka je po svojih stilnih in miselnih kvalitetah značilen izraz češke sodobnosti. Ta pisatelj nikakor ni najtipičnejši češki pripovednik in dramatik, čeprav ga evropski kulturni krogi priznavajo za predstavitelja češkega slovstva. Durychova ali Vančurova proza utegne biti bližja narodnemu značaju, zato je pa Čapek značilnejši za prevladujoče plasti današnje češkoslovaške družbe in bližnji zapadnoevropski civilizacijski formi. Karel Čapek ima v češki literarni sodobnosti podobno mesto kakor Romain Rolland v francoski, pri čemer seveda ne primerjamo dela in idej, marveč samo reprezentativno mesto, ki sta ga oba raznorodna pisatelja zavzela po zaslugi evropske problematike v svojem delu.

Karel Čapek je koreniti pisatelj češkoslovaške demokracije in njenega civilizizma. Epik, dramatik, esejist in publicist njegovega kroja lahko uspeva samo v podnebjju politične svobode; komaj si lahko mislimo, da bi se mogle podobne kvalitete razviti v usmerjenem slovstvu ali pod pritiskom kakršnikoli socialnih naročil. V Čapku še zveni melodija evropskega liberalizma. Toda njegov liberalizem je daleč od lahkotnega gesla klasičnega liberalizma: *laissez fair, laissez passer*. Čapku sta oseba in svoboda samo pogoj socialnega napredka in si ju ne more misliti brez odgovornosti. Njemu je svoboda v svojih konkretnih odnosih vedno točno določena.

Demokracija, ki je dobila v Čapku tako značilnega izpovedovalca, ni samo državnopravna in politična forma, marveč je dinamična in tvorna tudi na drugih področjih. Je izraz splošne češkoslovaške vere v človeka in v svobodo. V nji ni ne revolucionarnega ne etatističnega mysticizma: socialni in politični instinkt sta racionalizirana. Čapkov tvorni talent se je razvijal v tesni sovisnosti z vsem vzgonom in plodnim nemirom tiste češke družbe, ki je videla v narodovem osvobojenju in v državni nezavisnosti uresničenje svojih vzorov in nove pogoje nadaljnega razvoja. V današnji evropski literaturi je malo tako pozitivnih primerov konformizma med pisateljem in državo (v državno idejnem smislu), kakor je primer Karla Čapka. Toda ta konformizem je demokratičen, t. j. svoboden,

nezavisen od kakršnekoli strankarske ideologije. Ni to odnos med etatistično abstrakcijo in podrejenim individujem, marveč kritičen in zdrav odnos med svobodno priznано realnostjo in pisateljem, ki to realnost zaznava, tolmači in nje zavest izpopolnjuje.

Prav tako svoboden in relativen je Čapkov odnos do evropstva. Evropske sestavine njegovega dela so tipičen produkt dobe, ki se išče med *grandeur* in *misère* Društva narodov, med napredkom tehnične civilizacije in očitno rebarbarizacijo čustvene kulture, med boji duha in duše; dobe, ki tava ob nevarnih prepadih vojne in revolucije. Čapek je eden tistih »dobrih Evropecev«, med katere se je štel tudi Nietzsche, vendar bolj v Goethejevem kakor v Nietzschejevem smislu. Prav kakor Thomas Mann si tudi Čapek zamišlja Evropo kot svobodno in tvorno združbo zavednih narodov, katerih odnosi slone na sporazumu in izključujejo rasne, religiozne in gospodarske konflikte. V nasprotju z evropstvom pri pisateljih 19. stoletja, ki je slonelo na idealu titanizma in na prevladujočih občih idejah, je Čapkovo evropstvo naslonjeno na konkretnost malega človeka, na zdravo povprečje, na idejni pluralizem.

Čapkov svetovni nazor bi lahko z vso nepopolnostjo, ki je lastna slehernemu poenostavljenju, označili s humanističnim realizmom. Za razliko od starejših vzorov humanizma je Čapkov nezavisen od shematično-abstraktnega pojmovanja človeštva. Odlikuje ga ljubezen do vsakdanjega človeka, simpatija do preprostih, jasnih, s človekom, dobo in okoljem zvezanih resnic, priznanje resničnega življenja v njegovi mnogovrstnosti in kontrastih. Za vsemi Čapkovimi duhovnimi gibi je stremljenje po konkretnem; merilo vsega njegovega dejanja in nehanja je človek, ne pa od življenja odmišljen ideal. To, s čimer je Masaryk označil svoj svetovni in življenjski nazor, velja tudi za Čapka: konkretizem. Ni samo po naključju, kakor za njim Emil Ludwig, spisal svojih »Razgovorov z Masarykom«, ki razodevajo kongenialno vživetje v Masarykov miselni svet, v njegovo predstavotvornost in čustveno vzdržnost; v tem so navzlic generacijskim razločkom in Čapkovi samorasli osebnosti neke afinitete, Goethejeve *Wahlverwandtschaften*.

Dosedanje delo Karla Čapka bi lahko razdelili v tri skupine: v prvi so utopije, v drugi podobe iz resničnega življenja, v tretji potopisi, feljtoni, eseji in literarni članki. Ta delitev je kajpak samo pomožna, kajti prav pri Čapku so večkrat zabrisane meje med utopijo in resničnim življenjem, ali pa stilne meje med povestjo in feljtonom. Zato naj te kategorije veljajo samo zaradi preglednosti. Izven njih stojita dve knjigi: filozofski spis o pragmatizmu (*Pragmatismus čili filosofie praktického života*), s katerim je Karel Čapek leta 1917 prvič stopil pred širše literarno občinstvo, in lani v novi, razširjeni izdaji izišla antologija *Francouzská poesie*, ki je nastala med grmenjem topov ob Verdunu in bila po dobrih 18 letih sprejeta kot odkritje.

Prav kakor nekoč v Franciji brata Goncourt in druge pisateljske dvojice, je pričel Karel Čapek nastopati v književnosti skupaj z bratom. Izprva se je zdelo, da sta oba nadarjena brata Karel in Josef neločljiva Castor in Pollux češke literature. Ta slovstvena dvojčka sta pozneje

krenila vsak svojo pot, vendar njuni zbrani spisi izhajajo skupno z naslovom »Spisi bratov Čapkov« (Fr. Borový, Praga).

Prva skupina, ki jo označujejo utopični in podobni sižeji, obsega v glavnem: dramo »R. U. R.«, živalsko komedijo »Ze života hmyzu« (delo obeh bratov) in komedijo »Věc Makropulos«, roman-feljton »Továrna na Absolutno«, roman »Krakatit«, igro »Adam Stvořitel« (delo obeh bratov) in roman »Válka smloky«. V tesni bližini te skupine je tudi najnovejši Čapkov spis, drama »Bílá nemoc«, ki ji je utopičen element (bela bolezen) samo dramatsko sredstvo in svarilni simbol, drugače pa je vsa drama izrazit plod sedanosti z njenimi napetimi boji med imperialističnimi diktaturami in miroljubnimi demokracijami.

Vsa Čapkova »utopična« dela obravnavajo problematiko sodobnega človeka. V »R. U. R.«, v »Tovarni Absolutnega« in v »Krakatitu« se bavi s problemom tehničnega napredka, v »Zadevi Makropulos« razglablja in smeši človekovo željo po fizični nesmrtnosti, v »Vojni z močeradi« osvetljuje s svojo vzdržno satiro celoten problem civilizacije in kulture: Razumsko izredno razvite živali, ki jih ljudje najprej izkoristijo v svoje »gospodarske« namene, se navzamejo civilizacije in začno vedno odločneje zahtevati svoje pravice; s človeško omiko se navzamejo tudi razrednega in nacionalnega sovraštva. Naposled uničijo cele kontinente in do malega iztrebijo človeški rod. V tej knjigi, ki je izšla na višku sedanje velike evropske krize, je Čapek že postavil v ospredje usodni problem političnega in socialnega razkroja, fašistično »filozofijo« nagonske kulture, vojaške diktature in narodnostnega šovinizma; prosvetljeni močeradi so tu samo karikatura tistega človeštva, ki pozablja svoje visoke ideale in se vdaja mističnim skušnjavam mržnje in »boja zaradi boja«. Še bolj je zaostril svoje pero, ko je v »Beli bolezni« dramatisiral akutno možnost, da majhen, a človekoljuben in napreden narod postane žrtev močnega, imperialistično razpoloženega soseda odnosno njegove militaristične diktature. Iz občutja te možnosti je zrasla pacifistična tendenca Čapkovih drame, ki se dramatsko razpleta v konfliktu med zdravnikom — iznajditeljem zdravila zoper strahotno »belo bolezen« — in med bojaželjno diktaturo, ki naj vrže svet v novo vojno. Zdravnik je do krutosti dosleden pacifist in odklanja zdravljenje vseh tistih, ki bi lahko vplivali na ohranitev miru in za mednarodni sporazum. Ko tudi »vodjo« napade neizprosna bela bolezen, se naposled vda zdravnikovi zahtevi, toda njegov sklep prihaja prepozno: med tem se je zaželeno vojna, »njegova vojna«, že sprožila, in nahujšana množica ubije zdravnika, ki hiti »vodji« (maršalu) na pomoč in ki edini lahko reši starejše ljudi pred neizprosno »belo boleznijo«.

V dobi povojne gospodarske konjunktore z njenim ogromnim tehničnim razmahom in daljnosežno racionalizacijo so Čapka zanimali problemi znanosti in tehnike v odnosu do človeka, resničnega, nepopolnega, narodnega človeka. V najnovejšem razdobju njegove »utopične« tvornosti pa ga mikajo predvsem problemi kulturne rebarbarizacije in politično-socialne krize. Ta razvoj je povsem v skladu z usodo demokratične misli v Evropi in v svetu: medtem ko jo najprej ograža pretirana mehanizacija

in nasilna vključitev človekove usode v tehnični proces civilizacije, jo v dobi gospodarske, politične in socialne krize ograža oborožena diktatura, ki za njo stoji razredni, nacionalno zakrinkani pohlep močnih interesnih skupin in poedincev. Je to obdobje dramatičnega boja med nagonsko in racionalistično politično filozofijo. Zato demokratični racionalist Čapek piše svoja simbolna svarila.

Utopista Čapka je marsikdo primerjal z utopistom Wellsom. Tako primerjanje ne ustreza ne formalnemu in ne idejnemu sorodstvu obeh demokratičnih pisateljev. Čapek ne veruje v odrešilno poslanstvo tehnične civilizacije in ne zaupa napredku znanosti, medtem ko je H. G. Wells ves zaverovan v njene »čudeže« in si od popolne racionalizacije človeka in človeštva obeta njegov zemeljski paradiž. Zato Wells izroča bodočo predstavbo družbe in vodstvo človeštva Samurajem, ki so učenjaki in obenem možje dejanja. Čapek je v »R. U. R.« in v vseh ostalih utopičnih spisih jasno obsodil mehanizacijo človekove socialne usode in obtožujoče postavil znanost pred sodišče zdravega razuma. Človek noče biti zaslužnjen nobeni, še tako mogočni fikciji in ne mara žrtvovati svoje drobne eksistence tehničnemu in znanstvenemu napredku. Zdi se, da hoče Čapkov človek dihati naraven zrak, ne umetnega; jesti kruh, ki si ga sam pridelal; veseliti se sonca in prirode, ne pa umetnih luči in nebotičnikov bodočega Cosmopola; skratka, ta človek odklanja ideal titanizma. Ne roboti in ne »izobraženi« močeradi, ne nove kemične sinteze, ne karburatorji ali sredstva zoper starost in smrt ne rešujejo človekovih bistvenih vprašanj in ne prinašajo tistega velikega miru in blaženstva, ki po njem hrepeni. Vsi uspehi in čudeži znanosti so ničevni pred resničnostjo in pristnostjo pravega človeškega življenja, ki nahaja srečo zgolj v svoji nepopolnosti, v tem, da človek ni, kakor je dejal Pascal »ni bête ni ange«, marveč nedoločena, večno spremenljiva zmes obojega: mesa in duha.

Ta skupina Čapkovih dosedanjih spisov je v vseh svojih značilnostih izraz povojnega zapadnega sveta, ki se mu je češkoslovaška demokracija tesno pridružila ne samo po izrazito zapadni usmerjenosti svoje kulture, marveč tudi po zavestni volji in političnem stremljenju, ki je dobilo znano filozofsko utemeljitev v Masarykovih in Beneševih spisih. Čapek je prav v utopičnih spisih pokazal, da je pragmatično gledanje na življenjska vprašanja piscu češke študije o filozofiji praktičnega življenja še vedno zelo blizu. Njegov vsemir je zavestno omejen in nobena silnejša bogoskatska strast ne vznemirja njegovih junakov. Čapek je kar moči daleč od osnovnih idej ruske literature in dokaj blizu anglosaksonskemu življenjskemu idealu, ki pa dobiva pod češkim duhovnim podnebjem svojske poteze. Če pravi Romain Rolland v uvodu svoje esejske zbirke »Compagnons de route«, da je v sedanjosti razlikovanje med optimizmom in pesimizmom važnejše od razlikovanja med svetovnimi nazori, tedaj je potrebno odgovoriti na vprašanje, ali je Čapek pesimist ali optimist? To vprašanje se dotika njegove celotne tvorbe. Odgovor ni sam po sebi preprost, na kar je opozorila že Pavla Buzková v svoji študiji o Čapkovih dramah (Češské drama«, Praga 1932). Plimi Čapkove življenjske volje in radosti ustreza oseka njegovega skepticizma, ki z detektivskim nezaupanjem gleda ljudem na prste. Čapek je poveličevalec življenja, vendar

je kakor slehern racionalist večno nezaupljiv nasproti njegovemu najbolj žgočemu jedru, nagonski in čustveni vsebini. Čeprav je v strahu tudi pred stvaritvami brezobzirnega uma, se še bolj boji brezna neukročenih čustev in strasti. Njegov boj med jasno, zavestno vero v človeka in človeštvo in med spodnjim, podtalnim, krivoverskim pesimizmom je značilen boj humanista in racionalista v dobi ogromnih prestavb in prevrednotevanja. Čapek je pri tem nedvomno bližji optimizmu, a zato, ker h o č e biti v njegovi ogrevajoči bližini. Racionalist in skeptik v njem se boji mrzle demonije življenja, prav kakor kot demokrat ne mara utoniti v brezlični množici.

Drugo skupino Čapkovih spisov bi lahko stilno in idejno razdelili v dve podskupini. V prvi je novoklasicistična drobna proza, kakor jo imamo v knjigah »Krakonošova zahrada«, »Zařivé hlubiny« (delu obeh bratov Čapkov), v prvi samostojni knjigi Karla Čapka »B o ř í m u k a«, v komediji »Loupeřnik«, tem slavospevu svobodnega življenjskega razmaha, pa v zbirki »Trapné povídky«. V drugi podskupini so med drugim »Skandální aféra Josefa Holouška«, »Povídky z jedné kapsy«, »Zahradníkûv rok«, »Povídky z druhé kapsy«, »Devatero pohádek«, »Dášenska«. Višek te skupine, prav za prav začetek nove, četrte skupine je trilogija romanov »Hordubal«, »Pověřtroň« in »O byčejný život«.

Druga skupina je po tvarini in nje obdelavi močno raznovrstna. V prvih knjigah je skušal pisatelj premagati impresionistično površnost in najti izhod iz slepe ulice artizma; segel je po sredstvih novega epičnega klasicizma, ki si je iskal vzorov pri Boccacciu in drugod (v Angliji je že prej prehodil sorodno pot Chesterton) in imel v F. X. Šaldi teoretičnega vzpodbujevalca. Novoklasicizem se je pri Čapku s formalne strani razširil v ekspresionizem. V navedenih knjigah, ki so med njimi tudi zbirke dnevniških podlistkov, spisanih z igrivim peresom časnikarja, a z notranjim odnosom in vestjo umetnika, se Čapek posveča drobnim ljudem in vsakdanjim zadevam. Zanima ga to, kar je bilo pri realistik na skrajnem obodu vidnega kroga ali česar sploh niso opažali: človeško življenje, ki raste in procvita onkraj vsega velikega in pomembnega, kakor trava v skritih gozdnih čistinah. Nekam suh, skoraj angleški humor preveva te črtice, ki so nastajale sredi med ostrim opazovanjem in sarkastično igro s človekom. Čapek potrebuje kaj malo sredstev, da napiše takle svoj življenjsko siti izrez iz sveta svojih preprostih junakov ali iz prirode. Pri tem si pisec »Kritike besed« nikakor ne olajšuje dela z vsakdanjim, časniškim jezikom: ničesar ne črti in ne preganja z večjo ironijo, kakor obrabljene besede in premlačene fraze, besedne klišeje, ki so v bežni rabi. Njegovo vsakdanje življenje in mali človek nikakor nista krinka za primitivnost in duševno lenobo, za prazno in zdolgočaseno življenje plitvega malomeščana. Karkoli že opisuje, povsod odkriva tople življenjske iskre. Naj se v vedrem humorju nagiblje nad cvetlične grede ali gleda v zvedave oči psice, ali naj prodira v zapleteno duševnost periferijskih tipov, tatov in vlomilcev, vedno je oblikovalec

pristine življenjske volje in izpovedovalec čisto človeškega, ljudskega, povprečnega življenjskega občutja ali pa prikriti rousseaujevec v svojem odnosu do prirode. Ne samo miselno, marveč tudi formalno ustreza njegova proza duhu demokracije, ki še nima svoje heroične epike in svojih epopej; njen avtentični izraz so za sedaj reportaže, drobna proza, romani brez mita, junaki brez bleščečih avreol; preprosti svet z majhnimi dimenzijami in vsakdanjimi ljudmi.

Najpopolnejši Čapkov izraz te korenito demokratične epike je trilogija kratkih romanov »Hordubal«, »Izpodnebnik« in »Vsakdanje življenje«, ki je nastala v letih 1933 in 1934. Z njo je Karel Čapek »dal svoj dosedanji največji in najlepši dar demokratični misli...«; ona je »pesniško blagoslovljeno odkritje poti iz pluralizma... od človeških poedinosti v celoto, od mnogosti nazorov do edine resnice« (Václav Černý v študiji o Karlu Čapku, *Postavy a dílo* 6). Prvi roman »Hordubal« je baladno zasnovana zgodba o podkarpatskem kmetu, ki se vrne v domovino in najde na svojem gruntu in pri svoji še mladi ženi močnejšega tekmeča; tako se razvije konflikt z razgibanim dramatskim ozadjem, ki pisatelja naposled zanese v bližino kriminalnih romanov. Vsa zgodba je prežeta s tragiko in spisana v slogu, ki že sam mika k proučevanju Čapkovskega stila in jezika kot tipičnega izraza demokratičnega duha v slovstveni umetnosti. Roman »Izpodnebnik« pripoveduje o zagonetnem človeku, ki pade z letala in komaj še ostane živ; štirje ljudje razlagajo ob njegovi smrtni postelji vsak s svojega stališča usodo neznanega človeka, ki mu sije iz oči skrivnostna tragika. Sleherni teh štirih razlag je enako prepričevalna in odraža silno življenjsko izkušnost. Tretji roman, »Vsakdanje življenje«, je poskus obračuna, ki ga napravi s samim seboj tako zvani navaden človek iz inteligenčnih vrst. Pri tem odkrije pod sivim, brezličnim slojem vsakdanjosti spodnje plasti tistega življenja, ki ga je Ivan Cankar tako dobro označil s skrito kamrico v srcu, katero odpiráš samo tedaj, ko ostaneš sam med štirimi stenami. Pomembnejša od fabule navedenih treh romanov je atmosfera, ki je v njo pisatelj obdal svoje osebe. Posebnega mojstra se kaže v analizi in v psihologiji dejanj, ki izhaja iz subtilnega razumevanja za drobne reči in iz posebne življenjske izkušnosti, ter se v analitičnih odtenukih opazno razločuje od psihologije karakterjev in tipov v evropskem psihološkem romanu. Ta proza je izredno zgoščena in polna spodnjih plasti, ki jih mora čitatelj šele odkrivati. Mimo tega je Čapek v svoji trilogiji, prav kakor v utopičnem romanu »Vojna z močeradi«, nakazal romanu nove oblikovne možnosti, ko je, kakor poudarja Fr. Götz, razbil linearno perspektivo starega romana. Njegova epika je s tega zreljšča uspel poskus adaptacije ekspresionističnega stila za tipično književnost demokracije. »V zgodovini češke proze je Karel Čapek odkriteljski pojav.« (Götz, *Český román po válce. Postavy a dílo* 11.)

Dovolj obilna in nič manj značilna je tretja plast Čapkovskega dela. Sem se uvrščajo knjige »Kritika slov«, »Italské listy«, »Anglické listy«, »O nejbližších věcech«, »Výlet do špa-

něl«, »Marsyas«, »Obrázky z Holandska«, »O věcech obecných«, »Hovory s T. G. Masarykem«, »Mlečení s T. G. Masarykem«, »Cesta na sever« i. dr.

Ti proizvodi Čapka esejista, kritika, publicista in potopisca imajo marsikatero značilnost njegove leposlovne tvorbe; v njih dobiva pisatelj humanistični realizem še očitnejši izraz in, če treba, tendenčni poudarek; njegov demokratični patos in pragmatični racionalizem sta tu kajpak mnogo bolj neposredna kakor v pripovedni prozi. Dobršen del tega spisja je nastal v službi dnevu (Čapek je stalni sodelavec »Lidovih Novin«), v spoprijemih z aktualnimi vprašanji, na publicistični straži demokracije. Mnogi sestavki so treske, ki so odpadle pri sekanju in tesanju velikih hloedov, vendar se tudi tu in včasih prav tu kaže vsa individualnost in obenem ves demokratičen konformizem tega brambovca civilnih vrlin in duševnega junaštva. Posebne pozornosti je vredna Čapkova inteligentna borba za jezik in stil.

Ciklus potopisnih knjig je mikavnost zase, ki ne karakterizira samo pisatelja, marveč tudi potopis kot literarno zvrst, ki si prisvaja samostojno mesto med feljtonom in esejem. Čapek v nasprotju s sodobno dehumanizacijo slovstvene tvarine (Ortega y Gasset) zavestno humanizira naravo in povsod išče človeka. Prav njegov novi potopis »Pot na sever«, ki opisuje skandinavske dežele in skrajni tečajni svet, nudi čitatelju poučen primer Čapkove humanizacije potopisa. (»Tod že ni življenja, vendar se ljudje tu in tam še oprijemajo tal; človek je žilav kakor ta arktična vrba-plazivka, ki razprostira svoje srebrnkaste preproge tam, kjer ne more rasti niti trava. Breza, vrba, lišajnik in človek: nič na svetu ni vztrajnejšega od njih. Toda pustimo to, še tu imam opravka z ljudmi: venomer moram mahati z obema rokama ljudem, ki toč bivajo. In ljudem drugih dežel tudi; povsod na svetu mora človek mnogo vzdržati, toda tu ima zoper sebe samo te večne elemente. Pozdravljeni, ljudje iz Usteckvejke; imejte se dobro, ljudje iz Moldála; prav za prav vam tu ni sile, udobno preživljate svoje trdo življenje, kaj vam mar, kako se drugod dela zgodovina? ... «)

Čapkova reportaža je po tvarini kar moči objektivna in po stilu izrazito osebna. Posebnost teh potopisnih knjig so tudi pisateljeve risbe, ki kažejo Čapkov tanki čut za linijo; vzlic vsej preprostosti, ki včasih spominja na risbe slikarsko nadarjenih otrok, razodevajo tudi neko rafiniranost in preišljeno igrivost.

Dandanes, ko srednjo Evropo vrtinčijo miti o usodnosti rase in krvi, o prvenstvu fizične sile in o edinozveličavnem kolektivnem nasilju, v dobi, ko se skuša zopet uveljaviti titanizem s svojim kultom vodij in krvavega boja, je Čapkovo delo prepričevalen korektiv pogubnih stremljenj nove romantike. Humanistični realizem Karla Čapka je največji literarni odmev Masarykove filozofije in prakse; avtentični Eckermann vélikega prezidenta se tu uspešno vzpenja v duhovne višine svojega mojstra in poetično oblikuje njegov in narodni ideal humanitete.

B. Borko